

Naturhistoriska riksmuseets mineralsamling

Jörgen Langhof

Inledning

Samlingen av mineral, malmer och bergarter vid Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm, Sverige har en lång historia och avspeglar mer än 300 års samlande. Denna samling härstammar från Kungliga Vetenskapsakademiens mineralkabinett. Sektionen (tidigare avdelningen) för mineralogi fyllde 1991 150 år. 1965 gick Naturhistoriska riksmuseet och Kungliga Vetenskaps akademien (KVA) skilda vägar. Idag består samlingen av ca 150 000 katalogiserade prover fördelade på ett antal kategorier, varav 51 % kommer från svenska fyndigheter. Detta gör samlingen till en av de största enskilda museisamlingarna av mineral i Europa och världen (Petersen 1994).

Vetenskapsakademiens samling

En rad gåvor av mineral inflöt till KVA under de första årtiondena efter akademiens grundande 1739 och dessa finns numera införda i accessionskatalogen som "gamla samlingen" under år 1761. Det innebär att dessa provers egentliga ursprung är svårt eller omöjligt att härleda, men de har ingått i KVA:s ursprungliga naturaliekabinett. Redan 1748 hade enligt Akademiens protokoll ett "Malm Cabinet" samlat av baron Löwen, president i Bergskollegium, tillfallit Akademien. Ytterligare ett "Malm Cabinet" skänktes 1751 av greve A. J. von Höpken. Detta hade samlats av hans yngre bror friherre Gustaf Wilhelm von Höpken (Lönnerberg 1916). Någon ytterligare information om dessa två samlingar fanns inte att tillgå och därför vet vi inte om några stuffer överlevt i museets mineralsamling till dags datum. År 1761 skänkte bergsrådet Nils Psilanderhielm (1706-1768) sin mineralsamling till Akademien och delar av denna samling kan spåras i dagens mineralsamling på museet och utgör således de äldsta daterbara stufverna av KVA:s ursprungliga samling. Hur stor Psilanderhielms samling var när den skänktes är okänt, men idag finns 176 poster med ca 200 stuffer bevarade, huvuddelen från tyska gruvor och bergverk, men inga från några skandinaviska fyndigheter. Mineralsamlingen fortsatte växa med prover inskickade av bl a ledamöterna i St. Petersburg, professor Erik Laxman och 1769 inköptes 3000 papplådor jämte tre hammare att "stufva" proverna med (Sörlin 1989).

1798 hade entomologen Conrad Quensel blivit utsedd till Akademiens samlingsansvarige med tillsyn även för mineralsamlingen. Samlingen var enligt anteckningar från 1800 upplagd efter Axel Fredrik Cronstedts mineralsystem, vilket ansågs något föråldrat av Quensel (Lönnerberg 1916). Från början av 1800-talet finns några ögonvittnesskildringar publicerade av tyska naturforskare i reseskildringar. De två botanisterna Fr. Weber och D. M. H. Mohr besökte sommaren 1803 bl a Stockholm där de träffade Quensel som visade dem Akademiens naturaliekabinett. "Die Conchylien und Mineralien sind nicht beträchtlich; doch alle durch Herrn Doctor Quensels Bemühungen sehr gut geordnet." (Weber & Mohr 1804). Efter Quensels frånfälle 1806 fick myntvärden Petter Jakob Hjelm ansvar för mineralsamlingen hos KVA. Vintern 1806-1807 tillbringade den senare så välkände mineralogen Johan Friedrich Ludwig Hausmann i Stockholm. Här umgicks han med bl a naturvetenskapsmän och ledamöter i KVA, samt tillbringade tid med att studera olika naturaliesamlingar. I hans senare publicerade reseskildring säger han om Akademiens samlingar; "Der zoologische Theil derselben ist vorzüglicher als der mineralogische. Diesen fand ich gar nicht geordnet. Den Herrn Münzwardein Hjelm war die Arbeit des Ordners vorbehalten, welcher aber seinen vielen, anderweitigen Geschäften schwerlich hinreichende Müsse dazu abgewinnen dürfte." (Hausmann 1814).

Under tiden fram till att kemisten Jacob Berzelius blev utnämnd till KVA:s sekreterare 1818, erhöll samlingen få nytillskott och sköttes dåligt eller stundtals inte alls (Lönnerberg 1916).

Berzelius gjorde emellertid Akademien uppmärksam på behovet av en ordentlig mineralsamling i och med det egentliga grundandet av ett Naturhistoriskt Riksmuseum 1819. Man visste då inte var Akademiens äldre mineralsamling tagit vägen, ända tills det upptäcktes ett antal skåp innehållande mineralprov, i ett igensatt fönster i biblioteket dolda bakom en bokhylla. Under Berzelius ledning genomgicks dessa 1822 och 1823 och en förteckning upprättades, vilken visade att samlingen bestod av drygt 700 stuffer, varav en stor del var sibiriska malmprover, kvarts och kalcit, samt 33 stuffer skänkta av Laxman. Denna samling blev utgångsmaterialet för det egentliga Riksmuseets mineralogiska samling, som kan sägas grundades genom brukspatron Wilhelm Hisingers donation av en större samling mineral 2 januari 1823. Hans ursprungliga donationen skall ha innehållit ca 2000 prover och av dessa finns 481 poster accessionsförda. Samlingen med tillhörande 4 skåp placerades i Akademiens sessionssal i deras hus på Stora Nygatan 101 i Gamla Stan (Lönnerberg 1916).

Perioden 1830-1860

Sedan Akademien 1828 inköpt det s k Westmanska huset vid Adolf Fredriks kyrka i centrala Stockholm, inreddes några rum enkom för de mineralogiska och geologiska samlingarna. KVA:s sekreterare Berzelius hade nu fortsatt svårt att hinna med samlingsbestyren och Akademien antog en av hans närmaste lärjungar Carl Gustaf Mosander till amanuens. Samlingen och Mosander flyttade in i Akademiens nya hus 1829 och när sedan Akademien 1841 beslutade att Naturhistoriska riksmuseet skulle utvidgas med en mineralogisk avdelning, blev Mosander utnämnd till intendent. Samlingen innehöll vid denna tidpunkt, enligt en katalog baserad på Berzelius kemiska mineralsystem från 1814, 2 670 stuffer.

Strax efter flytten fick museet 1829 ytterligare en stor gåva av Wilhelm Hisinger, då han skänkte sin skandinaviska samling av bergarter och fossil. Dessa utgjorde i många fall originalstufverna till hans talrika publikationer över Sveriges och Norges geologi, samt till hans geognostiska karta. Till den senare finns en tryckt katalog som utgavs i Stockholm 1841. Enligt denna skulle samlingen bestå av 822 bergartsstuffer och 325 "petrifikater" i 3 485 exemplar. Dessutom tillkom drygt 1000 stuffer av utländsk härkomst. Samlingen mångdubblades i ett slag och Wilhelm Hisinger framstår genom sin generositet som något av grundläggaren av Riksmuseets mineralogiska och paleontologiska samlingar. Redan 1831 erhöll Mosander en annan storslagen donation då släkten Geijer, ägare till Rörstrands porslinsfabrik i Stockholm, testamenterade överdirektör Bengt Reinhold Geijers (1758-1815) mineralsamling. Stora delar av samlingen tillkom under andra halvan av 1700-talet då Geijer var aktiv i det svenska bergsbruket. Av den ursprungliga samlingen finns knappt 1100 stuffer bevarade, många med intressanta fyndortsuppgifter.

Redan i slutet av 1835 hade samlingen vuxit till ca 12 000 stuffer och detta endast genom gåvor och donationer av enskilda personer. Några extra anslag för insamling av prover under egna resor hade Mosander ännu inte tillgång till. Han var dock allt för intresserad av att samlingens skulle utökas med nya species och bättre stuffer. Han försökte via Bergskollegium få statens tjänstemän inom gruvnäringen att insända prover från sina respektive distrikt, men detta lyckades dåligt och endast tre samlingar inkom på totalt ca 200 prover. Han måste pröva andra vägar för få in stuffer, framförallt bra dubblett material för byte med utländska samlare, museer och mineralhandlare. Numera klassiska lokaler som Ytterby och Utö gruvor, båda i Stockholms närhet, hade han besökt flera gånger på egen bekostnad, men 1841 erhöll han en summa pengar för en längre mineralogisk resa. Denna resa, som blev av mycket stor betydelse för avdelningens utveckling, varade i två och en halv månad, och Mosander besökte bl a fyndorter som Skrikerum, Ådelfors, Långban, Nordmark, Taberg, Malsjö, samt Fredriksvärn, Brevikstrakten, Tvedestrand, Arendal och Hitterö i Norge. Resan gav rikligt med utbyte, men många av lokalerna var redan hårt brandskattade på sina mineralogiska skatter, och Mosander beklagade sig att inte svenskarna tagit bättre reda på sina mineral. Nu kunde han i alla fall inleda en aktiv byteshandel med sitt svenska och norska material. Trots att han också f o m 1841 fick ett

årligt anslag för inköp av mineral, utvecklade Mosander en livlig bytestrafik med museer, samlare och handlare runt om i Europa.

Efter Jacob Berzelius död 1848 tillföll hans privata mineralsamling, med talrika originalprov till hans många mineralanalyser, Riksmuseets mineralogiska avdelning. Enligt Mosanders anteckningar utgjordes samlingen av 2 373 mineralstuffer och 184 bergarter, och idag återfinns i samlingen 2 185 nummer. Många av proverna är gåvor eller byten med många av hans kollegor och vänner i Sverige och utomlands; Nils Nordenskiöld, Johan Gottlieb Gahn, Erik T. Svedenstierna, Friedrich Wöhler, René Just Haüy, Christian Gmelin, James Tennant, Gustav Rose och många andra.

År 1850 sammanfattade Mosander samlingarnas tillstånd i sin "Summariska Catalog" och den ger vid handen att museisamlingen av mineral innehöll 13 006 stuffer och dubblettsamlingen 11 554 stuffer. Till detta kom en geognostisk samling med 5 365 stuffer, inklusive dubletter och fossil. Samlingarnas tillväxt från 1850 fram till Mosanders död i oktober 1858, utgörs dels av byten och gåvor, bl a Berzeliuselven och överdirektör Nils Wilhelm Almroths efterlämnade mineralsamling, men huvudsakligen av Mosanders egna insamlingar. 1853 reste han till bl a Bastnäs, Kårarvet, Långban, Nordmark, Skrikerum, Hitterö, Brevikstrakten och Arendal, och lyckades insamla nära 4 000 stuffer! Hans sista år reste han ytterligare en gång till Norge i början av september, och där hade han då bl a inköpt 274 stuffer av mineralhandlaren Wiborg i Brevik.

Nordenskiölds intendentstid

Efter Mosanders död blev Adolf Erik Nordenskiöld utsedd av Akademien till hans efterträdare som intendent vid mineralogiska avdelningen och han tillträdde tjänsten redan i slutet av 1858. Han hade redan ett par år tidigare arbetat periodvis på Mosanders laboratorium på Riksmuseet och var utbildad mineralog från Helsingfors, Finland. I samband med hans tillträde hade Riksmuseets ombyggnad redan påbörjats, men det kom att dröja enda till den 25 juni 1866, under den då pågående industriutställningen i Stockholm, innan museet åter igen kunde öppnas för allmänheten i delvis nya, men även renoverade lokaler. Nordenskiöld tog sig an arbetet med att inreda lokalerna och ställa i ordning samlingarna, men först 1865 kunde samlingarna ställas upp i deras nya lokal.

Redan i början av 1860-talet hade Nordenskiöld anställt ett stadigvarande biträde på avdelningen och detta blev början till den senare skapade assistenttjänsten, som kom att innehas av den skicklige mineralanalytikern och Nordenskiölds högra hand under dennes senare många långvariga arktiska forskningsresor, Gustaf Lindström. Denne kom att arbeta på museet i nästan 45 år och för att skilja honom åt från hans namne, Gustaf Lindström, intendent på Paleozologiska avdelningen, kallades assistent Lindström för "kristallen" och intendent Lindström för "korallen".

Nordenskiöld första år på museet innebar ett fortsatt samlingsresande a'la Mosander. Sommaren 1859 reste han till Jämtland, Hälsingland och Dalarna, varvid bl a de första svenska anatasfynden gjordes i Kjoland, samt upptäckten av det nya mineralet, det första sulfat-silikatet, thaumasit gjordes på Åreskutan. Under hemvägen upptäckte han den mineralrika granitpegmatiten Nya Kårarvet utanför Falun. Nordenskiöld kunde inte ha fått en bättre start. Han skickade även ut andra personer på insamlingsuppdrag för museets räkning; Gustaf Nauckhoff, Hjalmar Wilander, Fredrik Svenonius, Carl Morton, Gustaf Löfstrand. Den sistnämnde reste bl a till Tangens kvartsbrott vid Kragerö, för insamling av fenakit, när detta sensationella fynd hade gjorts. Det betydligaste tillskottet av svenska och norska stuffer utgjordes dock av de fasta förbindelser som Nordenskiöld och Lindström etablerade med personer vid de viktigaste mineralfyndorterna. Dessa personer som utgjordes av gruvförvaltare och disponenter, men oftare av arbetsförmän såsom skjutare, skrädare, förmän, insände mer eller mindre anmärkningsvärda mineralprov till Riksmuseet.

Nordenskiölds mer än fyrtioåriga tid som intendent på Riksmuseet, sammanföll med en period av delvis mycket rika mineralfynd vid många svenska och norska fyndorter, som är utan motstycke i mineralogins historia. Framförallt gäller detta de värmländska järnmanganförekomsterna av Långbans-typ, som under huvudsakligen 1870- och 1880-talet utmärkte för sina rika mineralfynd. Detta till följd av en ny efterfrågan på manganmalm, vilken började brytas i Harstigen, Jakobsberg, Nordmark, Sjögruvan och Långban i stor skala under denna period. Arbetsmomenten i samband med gruvdriften var uteslutande manuella, vilket förstås ökade chanserna till att mineralfynd kunde göras i samband med gruvbrytningen. Fynden i Norge som till stor del var förknippade med granitpegmatiter, sammanfaller med den explosionsartade utvecklingen i fältspatindustrin och fältspatexporten under 1870-talet. Även en stor efterfrågan på thorium och thoriumhaltiga mineral föranledde nya mineralfynd. Under 1894 och 1895 bröts många granitpegmatiter i södra Norge enbart på toriummineralen thorit, orangit och aeschynit, och det antas att det exporterades thoriummineral från Norge 1895 till ett värde av mer än 1 miljon kronor.

Dessa rika fynd gav museet ett stort förråd av bra dubblett material för byten. Nordenskiöld bytte inledningsvis flitigt med utlandet; Union College (USA), Maskelyne (British Museum), C. U. Shephard (USA), G. Seligman (Tyskland), m fl. Han köpte och bytte även flitigt med de etablerade mineralhandlarna i Sverige och Europa; Carl Wilhelm Anderberg (Sverige), Gustaf Flink (Sverige), Lars Johan Igelström (Sverige), Wiborg (Norge), Weibye (Norge), Krantz (Tyskland), J. Böhm (Österrike), Pisani (Frankrike) Foote (USA), G. English (USA), m fl.

Bland de samlingar och gåvor som inkom under Nordenskiölds tid som ansvarig på mineralogiska avdelningen kan nämnas; Johan August Arfvedsons mineralsamling – en av Berzelius tidigaste och närmaste lärjungar (upptäckaren av litium i petalit från Utö gruvor), J. O. Carlbergs samling (med bl a kondroditkristaller från Kaveltorp, Kopparberg). Men den största gåvan fram till då var ändå Bergskollegiums enorma samling av huvudsakligen malmer och mineral.

Bergskollegiums mineralsamling

I och med utgången av 1857 upplöstes det gamla ämbetsverket Bergskollegium och verksamheten övertogs av Kommerskollegium, men det dröjde en bit in på 1859 innan Bergskollegiums mineralsamling överfördes till Riksmuseet, där den nyligen utnämnde intendenten Adolf Erik Nordenskiöld tog emot den. Dessvärre uppgjordes ingen, ens summarisk, förteckning över den stora samlingen och det bestämdes att vissa delar skulle användas som dubletter för utdelning av samlingar till skolor mm. (Zenzén 1920).

Den svenska statens försök att reglera landets järntillverkning allt sedan medeltiden resulterade i grundandet av Generalbergsamtet 1637, ett ämbetsverk benämnt Bergskollegium f o m 1649. De äldre administrativa föregångarna, med rötter i medeltiden, slogs nu slutligen samman till en central myndighet, ett bergsdepartement (Hildebrand 1957). Försök att lägga upp en officiell mineralsamling inom kollegiet gjordes redan 1654 av dåvarande presidenten, riksrådet Erik Fleming, men det var först på 1680-talet som den då anställde kemisten Urban Hjärne fick i uppdrag att påbörja en insamling av prover för Bergskollegiums räkning (Zenzén 1932). Med andra ord så kan delar av den ursprungliga Bergskollegiums mineralsamling eventuellt spåras tillbaks till 1680-talet. Några sådana fynd har dock inte gjorts hittills (Zenzén 1920 & 1932). I februari 1740 och fram till i maj samma år höll Carl von Linné ett antal välbesökta föreläsningar i mineralogi med stuffer ur Bergskollegiums samling som åskådningsmaterial (Zenzén 1932).

Nordenskiöld använde stora delar av Bergskollegiums samling för att komplettera Riksmuseets samlingar och samlingen blev på så sätt uppsplittrad, och det övriga (tusentals prover) använde han som dubblettmaterial för skolsamlingar. Denna kanske något pietetslösa hållningen till en sådan historiskt värdefull samling, förändrades under

efterträdaren till Nordenskiöld, Hjalmar Sjögrens intendentstid. Den då nyligen anställde assistenten Nils Zenzén fick i uppdrag att 1916, d v s då Riksmuseets nya stora lokaler i Frescati togs i bruk, så långt som möjligt återställa den gamla Bergskollegiums mineralsamling. Den förvaras numera i separata skåp i anslutning till systematiska huvudsamlingen. Nils Zenzén besparade ingen möda att läsa och tolka etiketter, kataloger och brev mm, samt att lösa provers provenienser och hans "försök" till en historik över Bergskollegium mineralsamling som publicerades 1920 är en veritabel skattkammare i svensk mineralogisk historia.

Bortsett från en rad lokalsamlingar som ingår i Bergskollegiums samling, så har följande sviter och privata samlingar spårats av Nils Zenzén (1920);

Burmanska samlingen (171 stuffer återfunna av ett okänt antal ursprungligen)

Funckska samlingen (291 av 1743 stuffer återfunna)

Gillet de Laumont's sändning 1819 (59 av 80 stuffer återfunna)

Hermelinska samlingen (1483 av minst 2246 stuffer återfunna)

Löfvenskiölds gåva (5 av 8 stuffer återfunna)

S. A. W. von Herders bytessändning (10 av 21 stuffer återfunna)

P. N. Sevéns gåva 1827 (1 av 25 stuffer återfunna)

Spanska samlingen (50 av 131 stuffer återfunna)

Wienska samlingen (58 av 100 stuffer återfunna)

I dagsläget finns nästan 9 600 nummer införda under 1857 i accessionskatalogen, vilka alla har ingått i Bergskollegiums samling. Antalet är betydligt större och Zenzén (1920) nämner att han spårat 10 200 stuffer av ursprungligen minst 17 000.

Hjalmar Sjögren som intendent 1901-1922

Under större delen av Nordenskiöld tid som intendent hade Riksmuseets lokaler inne i Stockholm varit allt för trånga. Nordenskiöld argumenterade ständigt för att museet skulle få nya lokaler, men det blev hans efterträdare Hjalmar Sjögren förunnat att flytta in de spatiösa nyproducerade museilokalerna ute i Frescati – nästan landsbygden vid denna tidpunkt – 1916. Redan i samband med Sjögrens tillträde i november 1901 hade mineralsamlingen fått ett fantastiskt tillskott i och med att Sjögren donerade sin magnifika privata samling av mineral, nästan 6 800 stuffer, där bl a hans och pappan Anton Sjögrens många originalprov finns. Samlingen som till stor del tillkommit genom den förmögne Hjalmar Sjögrens köpiver, tillkom under en tioårsperiod mellan 1891 och 1900, då han spenderade ca 130 000 kronor bland mineralhandlare världen över (Flink, Krantz, Pech, Böhm, Eger, Foote, English m fl). En professor på Stockholms Högskola hade under denna tid en årslön på ca 8 000 kronor. Samlingen är idag en ovärderlig skatt för museet och kan räknas som en av de värdefullaste separat hållna mineralsamlingarna i världen.

Mellan åren 1906 och 1916 hade avdelningen förmånen att ha mineralogen och tidigare mineralhandlaren Gustaf Flink anställd som assistent. Han efterträdde Gustaf Lindström och efterträddes själv av Nils Zenzén. Under denna dryga tioårsperiod kunde Flink omsätta mycket av det äldre ackumulerade dubblettmaterialet i goda byten och många nya species, samt intressanta nyfynd erhöles. Samtidigt påbörjade Flink sin stora systematiska bearbetning av museets hittills obeskrivna material från svenska fyndorter, samt även Uppsala universitetssamling och Axel Hambergs privata samling, vilket kom att ligga till grund för hans stora verk – Bidrag till Sveriges mineralogi – vilken utkom i fyra delar 1908-1917.

Sjögrens huvudsakliga arbetsuppgift kom helt att ligga på det organisatoriska planet då det gällde planeringen för flytten och inflyttningen i de helt nya lokalerna i Frescati, samt sedan uppställningen av den stora nya utställningen där.

Perioden 1923-1947 – Långbanforskning under Aminoffs ledning

Efter Sjögrens plötsliga död i mars 1922 anställdes Gregori Aminoff som intendent för Riksmuseets mineralogiska avdelning, efter 1926 benämnd professor. En ny period med pionjärbetonad forskning på kristallografins område och beskrivning av en rad nya mineral från Långbanförekomsten inleddes. Förnyade rika fynd av mineral hade gjorts där sedan mitten av 1910-talet och den pensionerade Gustaf Flink hade i "samarbete" med den lokale mineralsamlaren och Långbanexperten Karl Johan Finneman, skrädarbas i Långban, börjat samla ihop en lång rad okända eller dåligt undersökta mineral från gruvan. Listan som publicerades i GFF, växte under 1920-talet och slutade senare först en bit över 600.

Nyaccessionen var tidvis mycket stor under 1920- och 1930-talet, en rad donationer och gåvor kom museet tillgodo. 1925 inköptes en större svit Långbanstuffer (3 776 st.) av Gustaf Flink och samma år överfördes 2 315 norska mineral från Stockholms Högskola Mineralogiska Institut, vilka delvis legat till grund för Waldemar Christopher Bröggers stora arbete om Langesundsfjordens mineralogi. 1931 hade resterande delar av bergskemisten Johan Fredrik Lundbergs mineralsamling (nästan 900 stuffer) skänkts till museet och efter Gustaf Flinks död 1932 inköptes av dödsboet ytterligare en stor svit Långbanprover, drygt 4 300 stuffer. Samma år skänkte anhöriga till kristallografen och geografen Axel Hamberg, hans vackra och utsökta mineralsamling på nästan 4 400 prover till museet. Många är originalprov till hans under 1880-talet gjorda arbeten på Stockholms Högskola Mineralogiska Institut, under professor Bröggers ledning.

Frans Erik Wickman på Riksmuseet 1947-1967

Under Wickmans tid som chef för avdelningen växte samlingen mindre än under tidigare perioder med rika mineralfynd. Gruvverksamheten i Sverige sjönk radikalt efter Andra Världskriget och antalet aktiva mineraloger likaså. Forskningen på avdelningen var diversifierad och bestod i allt från strukturbestämningar av sulfosalter, undersökning av variationer i sammansättning av stabila isotoper, radioaktiva isotopbestämningar som kom att ligga till grunden för den isotopgeologiska forskningen och åldersdateringen av bergarter i Sverige, till studiet av meteoriter och de första tolkningarna av astroblemm i Sverige (Holtstam 1992).

Stockholms Högskola gjorde en deposition av bl a en rad originalstuffer till undersökningar gjorda av Brögger och hans elever under 1880-talet och ytterligare drygt 2 000 stuffer överfördes således till museet. 1967 inköptes en privatsamling tillhörig en viss ingenjör John Olsson, som nyligen avlidit. Samlingen på drygt 1 000 prover innehåller framförallt en mycket bra svit Långbanprover, med ett flertal unika och mycket bra prover, inskaffade av Olsson under 1910-talet (Holtstam & Langhof 1999).

1970-talet och fram till idag

Under denna period utökades samlingarna ganska lite. Enstaka insamlingsresor gjordes och en del byten, samt gåvor inkom. De tre enskilt största donationerna under perioden var Gustav VI Adolfs mineralsamling som enligt testamente skänkts till Riksmuseet 1974, året efter att kungen avlidit, samt den resterande och mycket omfattande Stockholms Högskolas samling, som enligt rektors donationsbrev skänktes till Sektionen för mineralogi 1988, och metallurgen, mineralogen mm Carl Benedicks mineralsamling, som skänktes 1989 från Institutet för metallforskning i Stockholm.

Gustav VI Adolf mineralsamling innehåller drygt 1 600 prover och ihopsamlades av kungen under huvudsakligen hans kronprinstid, d v s från ca 1900-20, men samlingen växte med enstaka donationer och inköp enda fram till på 1950-talet. Samlingen innehåller sällsynta Långbanmineral, och stora sågade agatskivor från Idar Oberstein, Tyskland. Han handlade flitigt hos bl a brittiska mineralhandlare på 1910- och 1920-talet, och många av de vackraste proven finns idag utställda bland den nya utställningen av mineral på Naturhistoriska riksmuseet.

Donationen av den tredje och största delen av Stockholms Högskolas ursprungliga mineralsamling, innebar ett flerårigt arbete med upppackning, genomgång, sortering, tvättning, etikettering och katalogisering, som avslutades först i mitten av 1990-talet. Ifrån den slutliga donationen har 4 493 nummer accessionsförts. Samlingen avspeglar den forskning som under de senaste 100 åren bedrivits vid Stockholms universitets (tidigare Högskola) geologiska Institution, och perioden 1881-1890 då Brögger var chef och ledde forskningen, väger mycket tungt som del av samlingen. Åtskilliga tusentals prover bär fortfarande hans originaletikettering och många noteringar om ursprung, fyndorter, mätresultat mm på etiketterna, gör samlingen till en mycket viktig vetenskapshistorisk källa (Langhof 1994). Åren med Brögger som professor, lärare och vetenskaplig profil vid Stockholms högskola är mycket av en guldålder inom nordisk kristallografi, mineralogi, petrologi och geologi (Wickman 1986).

Carl Benedicks var en av Sveriges ledande metallografer under 50 år och en pionjär inom den moderna metallografin. I sin ungdom hade han studerat mineralogi mm på Uppsala universitet och handlade som student flitigt hos mineralhandlaren Gustaf Flink. Hans tidigaste vetenskapliga arbeten är rent mineralogiska och geologiska, och han beskrev bl a det då nya mineralet thalenit från Österby kvartsbrott i Dalarna. Delar av samlingen innehöll kemiska preparat, metall-, slagg- och hyttprodukter, men drygt 500 prover införlivades i museets systematiska huvudsamling.

Under 1990-talet aktiverades det mineralogiska samlingsarbetet radikalt under professor Ulf Hålenius ledning (tillträdde 1991). Det under många årtionden eftersatta samlingsarbetet hade resulterat i många överfyllda skåp i huvudsamlingen och en plan för en ny systematisk ordning med ett drygt 10-tal tomma skåp i inberäkningen uppgjordes. En dataläggning av katalogerna hade påbörjats i slutet av 1980-talet och drygt 10 år senare kunde hela katalogen bearbetas i en dator. Forskningsmaterial, nya species, vackra prover för utställningar mm ingår naturligtvis i avdelningens insamlingspolitik, men museets ansvarsområde gör att avdelningen prioriterar det nationella stufvmaterialet först och främst, och med goda kontakter med svenska samlare, mineraloger, geologer och gruvföretag så har ett ständigt inflöde av nytt material kunnat ske under 1990-talet och början av 2000-talet.

Litteratur

- BROBERG, G. (1989): The Swedish Museum of Natural History. In Frängsmyr, T. : *Science in Sweden. The Royal Swedish Academy of Sciences 1739-1989*. Science History Publication, USA. 291 s.
- BURCHARD, U. & BODE, R. (1985): *Mineralien Museen in Westeuropa*. Doris Bode Verlag, Haltern. 269 s.
- HAUSMANN, J. F. L. (1814): *Reise durch Skandinavien in den Jahren 1806 und 1807*. Theil III. Göttingen.
- HILDEBRAND, K.-G. (1957): *Fagerstabrukens historia*. Del 1. Sexton- och sjuttonhundratalet. Uppsala.
- HOLTSTAM, D. (1992): *Sektionen för mineralogi 1841-1991*. Stockholm. 30 s.
- LANGHOF, J. (1999): Mineralogist and collectors. In; HOLTSTAM, D. & LANGHOF, J. (1999): *Långban. The mines, their minerals, geology and explorers*. Stockholm. 215 s.
- LANGHOF, J. (1994): W. C. Brögger och Stockholms Högskolas mineralsamling. *Stein* **21**, 109-116.
- [LÖNNBERG, E.] (1916): *Naturhistoriska riksmuseets historia. Dess uppkomst och utveckling*. Uppsala. 290 s.
- LÖWEGREN, Y. (1952): *Naturaliekabinett i Sverige under 1700-talet. Ett bidrag till zoologiens historia*. Lychnos-bibliotek 13. Lund. 407 s.
- PETERSEN, O. V. (ed.) (1994): *World Directory of Mineral Collections*. Tucson. 293 s.
- SÖRLIN, S. (1989): *Att resa och samla. Vetenskap för efterkommande*. Solna. 28 s.

- WEBER, F. & MOHR, D. M. H. (1803): *Naturhistorische Reise durch einen Theil Schwedens*. Göttingen.
- WICKMAN, F. E. (1986): Brögger in Stockholm 1881-1890, a seminal period of Nordic geology. *Bull. Soc. Finland* **58**, part 1, 29-44.
- ZENZÉN, N. (1920): Studier i och rörande Bergskollegii mineralsamling. I-IV. *Arkiv för kemi, mineralogi och geologi*. Band **8**, No. 1. Uppsala. 134 s.
- ZENZÉN, N. (1932): Om Bergskollegii mineralkabinett och Linnés föreläsningar däröver 1740. *Svenska Linnésällskapets Årsskrift* **XV**, (95)-131.